

FILOSOFIE, THEOLOGIE ÉN POLITIEK

Erik Meganck

Colby Dickinson, *Continental Philosophy and Theology*, Leiden/Boston, Brill, 2018, 105 p., ISBN 9789004361270, €70,00.

Colby Dickinson, *Theological Poverty in Continental Philosophy. After Christian Theology*, Londen/New York, Bloomsbury, 2021, 195 p., ISBN 9781350177505, €170,95.

Continental Philosophy and Theology (CPT) opent met een indrukwekkend overzicht van de verschillende (theologische) sporen die de continentale filosofie door het denken en de wereld trekt en hoe die samen een complex weefsel vormen dat weliswaar nog vele gaten vertoont maar toch voldoende samenhangt heeft om naar patronen te zoeken. Dit leidt ons naar de opzet van het werk:

My contention [...] is that we are at something of an impasse constituted by the continuous debate that rages between communitarian theologians, on the one hand, and continental philosophers, on the other, each of whom aim to present only one side of a dualistic and apparently irreplaceable tension between sovereign power and liberal discourse. (58)

Het eerste dat opvalt is dat de inhoudstafel van *CPT* in twee van de drie delen de term ‘political’ in de titel toont. Het eerste deel, ‘The political-theological stakes of continental thought’ verkent eerst de verknoping van politiek en theologie aan de hand van een confrontatie tussen Søren Kierkegaard, Karl Barth en Carl Schmitt. Vervolgens wordt er geopperd dat Heidegger, toch de spoortrekker van de hedendaagse continentale (godsdienst)filosofie, geen hanteerbare ‘politosophie’ heeft uitgewerkt omdat hij in zijn ontmanteling van de onto-theologie die verknoping niet zag. Theologie bleef voor hem hangen in de (christelijke) metafysica, waardoor hijzelf een (metafysische) tegenstelling tussen filosofie en theologie installeerde. De filosofie vertrok immers bij de vraag, de theologie bij het antwoord. In die tegenstelling miste hij zowel het politieke wezen van de theologie als het theologische wezen van de politiek – zoals dat vandaag vooral bij Giorgio Agamben wordt uitgewerkt.

De auteur houdt dan dat weefsel tegen het licht, waarbij hij het op tientallen verschillende manieren vouwt, om te zien hoe de continentale (genealogische,

deconstructieve, ...) filosofie en de (communitaristische, ...) theologie blijven vastzitten in de dichotomie van Schmitt tussen soevereiniteit en liberalisme of democratie. Dat geldt volgens hem ook voor de (negatieve) politieke theologie die aanleunt bij het continentale denken. Hier vrees ik dat de auteur zich af en toe bezondigt, net als Hegel, aan een karikatuur die het systeem, hier een dualisme, moet vrijwaren. Daarmee bezondigt hij zich wat mij betreft aan precies datgene dat hij kritisch wil evalueren: de exclusie van de nuance.

De verhouding of dynamiek die zich afspeelt tussen enerzijds het eenheidsstreven van de (metafysische) theologie, met name het monotheïsme, en anderzijds de wereldse opposities die de filosofie uitdeelt aan onder meer de politiek, werd volgens de auteur onvoldoende in kaart gebracht. Het politieke bleef uit het zicht en bereik van de systematische theologie. Daardoor bleef het verval van die theologie ook onbedacht. De auteur ziet hierin nu ineens ook een kans voor een politieke (en economische, sociale) theologie.

Deconstructie is wat momenteel met of aan zowel het eenheidsstreven als het oppositionele denken gebeurt; het overkomt de metafysica. De deconstructie is dus die hogergenoemde dynamiek zelf. Wat verschijnt is 'hiëranarchie' (Caputo) en differentie. Vanuit die manifestatie, doorheen het gebeuren daarvan, overdenken filosofie en theologie samen het politieke. De spanning tussen enerzijds de vereiste eenheid van het systeem en anderzijds de oppositionele structuren die dat systeem genereert is interessant maar niet wezenlijk.

De auteur overschat mijns inziens het 'probleem' van de theologische politiek door de dynamiek van de deconstructie verkeerd te lezen. Het gaat niet om een oppositie tussen deconstructie-differentie en determinatie-identiteit. Hij vermeldt zelf eenmaal Nietzsches Apollo en Dionysos in zijn boek. Daar gaat het ook niet om een tegenstelling omdat de epistemologische operatie 'tegenstelling' exclusief tot het apollinische behoort. Deconstructie is geen operatie maar een ontologische strategie zonder subject of object – behalve dan misschien de metafysica zelf in beide rollen, en dan nog. Deconstructie herkent zich niet als tegenstelling van iets; traditionele metafysica ziet nergens differentie en kan het 'andere' niet gewoon 'anders' laten.

Dat maakt dat Desmond, Eck en Schrijvers geen nog aan te vatten programma uitschrijven, maar verder denken vanuit wat reeds gebeurt. De 'eindeloze conversatie' waarop de auteur geregeld zinspeelt – met een knipoog naar Richard Rorty? – is al gaande, als radicale hermeneutiek (Caputo). Het gaat om het eindeloos eindigen van de metafysica, die nooit zal eindigen in absurditeit, zoals de auteur lijkt te honen. Er zal altijd onto-theologie aan het denken kleven, niet omdat dat moet – volgens de auteur – maar omdat de notie van een werkelijkheid die bepaald kan worden als totaal onbepaalbaar ondenkbaar is.

Dat de schotten tussen theologie en filosofie wegzakken, samen met nog vele andere (politieke, economische, sociale, ...) betekent niet dat ze worden gesloopt. Dat wordt rechtgezet in de laatste paragraaf (81-82) waar de auteur de zwakke spanning (zoals Vattimo en Caputo het elk apart bij Heidegger en Luther

hebben gehaald) tussen de dichotomieën in ons denken constitutief noemt, wat de radicaliserende hermeneutiek alleen maar beaamt.

In *Theological Poverty in Continental Philosophy (TCP)* gaat de auteur op zoek naar wat nog de christelijke identiteit, gemeenschap moet of kan schragen. Wat is de minimale theologie die voor een bepaling daarvan nodig is? Dat zal dan een zwakke theologie zijn, getekend door armoede en zich bescheiden ophoudend tussen de politieke en socio-economische vertogen.

Die theologie heeft natuurlijk het tweewereldenmodel ver achter zich gelaten, waardoor haar politieke remissen zichtbaar worden – en omgekeerd, de theologische basisschema's die de politiek schragen. De glorie toont zich dan niet langer van bovenaf, in tegenstelling tot het kruis, maar toont zich in het kruis. Dergelijke complicaties en nuances haalt de auteur bij Giorgio Agamben – samen met Theodor Adorno de leidende filosoof in deze studie. Van hem leerde de auteur om de paradoxale archeologie van theologie en politiek niet in een dialectiek te wringen en zo 'op te lossen', maar in haar spanning te laten zodat ze haar werk kan doen. Het gaat dus ook niet om een oorsprong zoals het dialectisch denken dat representeert want die oorsprong is wezenlijk ambigu en presenteert zich alleen als dusdanig. Het presenteert zich altijd als 'anders', dus ook anders-dan-oorspronkelijk zonder dat het afgeleid wordt van een andere oorsprong want dat wordt dan weer dialectiek. U ziet, ik doe geenszins mijn best om het betoog te vereenvoudigen en bewaar de ongemakkelijke, hectische en esoterische, allesbehalve anekdotische of didactische stijl die de auteur overneemt van Agamben.

De auteur wil zijn betoog juist weghouden van elk *more geometrico demonstrata* omdat dat juist de cruciale nuances doodpleet. Hier gehoorzaamt hij aan de paradox – inderdaad – die ook het denken van Heidegger en Derrida tekent. Beiden beweren dichter bij het ware denken te naderen door af te stappen van de vertrouwde metafysica en zo, of zelfs daarom, in een schrijven te stappen dat sommigen enorm nerveert. In dit geval gaat het om een theologie die zelf van haar troon stapt, bij de hand gehouden door de continentale filosofie zonder dat die laatste haar eraf sleurt. Het gaat om een vrijwillig sober denkende theologie die zich op aarde thuis voelt en daar ook haar relevantie toont door minder alhoog en almachtig en alwetend te willen zijn. Hier komt die typisch paulinische paradox uit 1Kor1:18-25 duidelijk naar voor – een paradox die dus maar ten volle kan worden begrepen buiten elk dialectisch schema om.

Zo verkent de auteur de plaats van de theologie, de filosofie en de politiek in de actualiteit met een opening op de toekomst die advent is. Die trias heeft geen programma maar staat juist in alle bescheidenheid open voor wat komt zonder zelf enige voltooiing te programmeren. Pas door haar vervlechting en gelofte van armoede is die trias in staat samen de belofte te ontvangen.

Het eigenlijke corpus van *CPT* telt 82 pagina's. De overige 24 pagina's worden gewijd aan de bibliografie. Dat blijkt een heel interessant overzicht te zijn van primaire en secundaire boeken en series in de godsdienstfilosofie. Elke titel

krijgt een korte omschrijving mee.

Beide volumes staan wel pittig geprijsd! Daarom misschien handig om weten: van *TPCP* bestaat een paperback-uitgave maar die verschijnt pas later dit jaar. *CPT* verscheen ook als *Brill Research Perspectives in Theology 2* (2018) 1. Die prijs hangt dan weer af van uw (academische) affiliatie, positie of situatie.